

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Мірошніченко Анатолій Анатолійович

УДК 378.147:355.231(043.3)

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМАНДИРСЬКИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.02 – теорія та методика навчання
(загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Полюк Віктор Степанович**, відділ управління службою Донецького прикордонного загону, заступник начальника відділу.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Федоренко Олена Іванівна**, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра педагогіки та психології, завідувач кафедри;

кандидат педагогічних наук, доцент **Дяков Святослав Іванович**, Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кафедра інженерних спеціальних дисциплін, начальник кафедри.

Захист відбудеться «20» квітня 2018 р. о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розіслано «16» березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат педагогічних наук,
доцент

I. M. Кустовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У нормативно-правових документах, що визначають перспективи розвитку Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), зокрема Стратегії розвитку ДПСУ, окреслено вимоги щодо покращення якості підготовки персоналу прикордонного відомства. У Стратегії розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) на період до 2021 року наголошено на необхідності вдосконалення змісту, форм і методів навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, розвитку в них здатності приймати управлінські рішення в будь-яких ситуаціях оперативно-службової діяльності, командирського мислення, відповідальності за підпорядкований персонал тощо. Особливого значення надається формуванню фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників, здатності керувати прикордонним підрозділом в умовах складної і динамічної обстановки на державному кордоні та здійснювати широкий спектр військово-професійних функцій, у тому числі – командирських.

Формування фахових командирських компетентностей майбутнього офіцера-прикордонника відбувається у загальному процесі становлення його як особистості, як майбутнього керівника прикордонного підрозділу під час виконання службових обов'язків, участі у заходах виховної та спортивно-масової роботи, стажування в підрозділах охорони кордону, навчальних занять. Однак провідну роль у формуванні фахових командирських компетентностей відіграють зміст і методика викладання загальновійськових дисциплін.

Фахові командирські компетентності є складниками професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників і визначають їхню готовність здійснювати професійну діяльність на найвищому рівні (С. Сисоєва). Тому для пошуку умов їх ефективного формування важливе значення мають праці В. Безпалька, Н. Бібік, І. Зязюна, Д. Іщенко, О. Овчарук, О. Пометун, В. Семиченко, С. Сисоєвої, у яких подано досвід упровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх фахівців. Становлять інтерес також дослідження у сфері військової педагогіки (О. Євсюков, С. Дяков, Е. Сарафанюк, О. Федоренко, В. Ягупов), у яких розглянуто різноманітні аспекти формування професійної компетентності військовослужбовців, у тому числі й майбутніх офіцерів-прикордонників (А. Галімов, О. Діденко, О. Ставицький, О. Торічний та інші).

Водночас результати аналізу педагогічних джерел дають можливість визнати, що незважаючи на значний інтерес дослідників до можливостей змісту навчальних дисциплін щодо формування і розвитку професійної компетентності військових фахівців, проблема формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін не була предметом окремих дисертаційних досліджень.

Посилюють актуальність теми й результати аналізу стану сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників. Установлено, що на практиці не використовуються всі можливості освітнього

процесу, який має суттєві резерви для належної підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності. Крім цього, актуальність проблеми дослідження зумовлено необхідністю подолання таких суперечностей: між сучасними потребами суспільства у кваліфікованих офіцерах-прикордонниках з належним рівнем фахових командирських компетентностей і невідповідними цим потребам педагогічними умовами у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ); між необхідністю розроблення методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін і недостатньою увагою до цього питання педагогічної теорії та практики; між необхідністю цілеспрямованого формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників і нерозробленістю навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Отже, актуальність проблеми дослідження, недостатня теоретична і методична розробленість теми, необхідність подолання вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр 217-0070 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у з'ясуванні сутності та структури фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників, розробленні методики їх формування.

Тему дисертації затверджено вченою радою НАДПСУ (протокол № 19 від 25.10.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30.09.2014 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Для досягнення цієї мети в роботі вирішувалися такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясувати сутність і зміст фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників.

2. Визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників.

3. Обґрунтувати педагогічні умови та розробити методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

4. Експериментально перевірити педагогічні умови і методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

5. Розробити методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників.

Об'єктом дослідження є навчання майбутніх офіцерів-прикордонників загальновійськових і військово-спеціальних дисциплін.

Предмет дослідження: методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін буде дієвим, якщо забезпечити впровадження педагогічних умов і методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези дослідження використано комплекс **методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз (історичний, порівняльний, дефінітивний), синтез, порівняння, узагальнення, систематизація – для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці, визначення сутності й особливостей процесу формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників, обґрунтування методики реалізації досліджуваного процесу; *емпіричні* – анкетування, бесіда, пряме і непряме спостереження, вивчення позитивного досвіду формування фахових командирських компетентностей військовослужбовців, метод експертних оцінок, самооцінювання – для діагностування рівня сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності розробленої методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників; *математичної статистики*, які застосовано для кількісного й якісного аналізу результатів дослідження з використанням багатофункціонального критерію φ^* Фішера.

Наукова новизна отриманих результатів роботи полягає у тому, що автором:

уперше обґрунтовано педагогічні умови (використання можливостей загальновійськових дисциплін у розвитку мотивації курсантів до формування фахових командирських компетентностей; застосування форм і методів інтерактивного навчання на заняттях із загальновійськових дисциплін; оновлення змісту загальновійськових навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; спрямування діяльності курсантів на самовдосконалення фахових командирських компетентностей у процесі вивчення загальновійськових дисциплін) і розроблено методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін;

удосконалено: зміст критеріїв сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників та їх показники: мотиваційно-пізнавальний (показники: ставлення до засвоєння практичної частини блоку загальновійськових дисциплін, усвідомлення важливості фахових командирських компетентностей у майбутній професійній діяльності, прагнення до їх самовдосконалення); навчально-результативний (показники: засвоєння змісту загальновійськових дисциплін, обізнаність щодо форм і способів застосування командирських умінь та навичок, здатність до прийняття командирських рішень у повсякденній діяльності); діяльнісно-поведінковий (показники: здатність до самовдосконалення фахових командирських компетентностей у професійній діяльності, здатність оцінювати фахові командирські компетентності – власні та молодших колег, уміння формувати фахові командирські компетентності у молодших колег); характеристику рівнів сформованості цих компетентностей (високий, середній, низький);

набуло подальшого розвитку розуміння сутності фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників як сукупності знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей, а також досвіду командирської діяльності, набутих у процесі фахової підготовки, що забезпечують здатність здійснювати командування (керівництво) підпорядкованим підрозділом шляхом використання наданих повноважень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено програму реалізації методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін «Школа командирської майстерності», удосконалено зміст навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Тактика загальновійськових підрозділів» з метою активізації формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників. Розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін, а також «Порадник майбутньому командирю».

Матеріали дослідження можуть бути використані у фаховій підготовці персоналу ДПСУ, під час викладання загальновійськових дисциплін («Тактика загальновійськових підрозділів», «Тактико-спеціальна підготовка», «Основи бойового забезпечення», «Воєнне мистецтво у війнах та збройних конфліктах», «Стройова підготовка», «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування»), для розробки програм стажування курсантів у підрозділах (органах) охорони державного кордону.

Розроблені у дослідженні методика й методичні рекомендації за умов адаптації можуть бути використані в освітньому процесі ВВНЗ різних відомств під час викладання загальновійськових дисциплін, а також для проведення занять із різними категоріями персоналу, на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації, у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів військових формувань та правоохоронних органів.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт реалізації від 05.09.2017), Військової академії (акт реалізації від 03.10.2017), Національної академії Національної гвардії України (акт реалізації від 13.11.2017), Навчального центру Державної прикордонної служби України імені генерал-майора І. Ф. Момота (акт реалізації від 14.12.2017).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно. У тезах [16], опублікованих у співавторстві з О. Бурлакою, особистим внеском здобувача є визначення етапів формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників. У статті [21], написаній у співавторстві з О. Бурлакою, особистим внеском здобувача є обґрунтування доцільності урахування моральних аспектів у повсякденній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Актуальні проблеми сучасної науки» (Київ, 2011 р.), «Новое в науке» (Горловка, 2013 р.), «Генеза буття особистості» (Київ, 2016 р.), «Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку» (Київ, 2017 р.), «Сучасні перспективи розвитку науки» (Київ, 2017 р.); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України» (Харків, 2011 р., 2014 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2013, 2014, 2016 рр.), «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» (Харків, 2017 р.), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 22 наукових публікаціях, із них 1 навчально-методичний посібник, 6 наукових статей – у фахових виданнях України у галузі педагогіки, 2 статті – в іноземному виданні та виданні, включеному до наукометричних баз, 11 публікацій (1 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 216 найменувань, і 7 додатків на 81 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 284 сторінки. Обсяг основного тексту складає 158 сторінок і містить 2 рисунки на 2 сторінках і 11 таблиць на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – «Формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників як педагогічна проблема» – з'ясовано стан проблеми дослідження, висвітлено теоретичні основи формування професійної компетентності фахівців; визначено сутність і зміст

фахових командирських компетентностей (далі – ФКК) майбутніх офіцерів-прикордонників.

Результати проведеного аналізу наукової літератури дозволили з'ясувати, що поняття «компетентнісний підхід» слід трактувати як спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Компетентнісний підхід ставить на перше місце не поінформованість фахівця, а вміння вирішувати проблеми (Н. Нагорна), що виникають у професійних взаємовідносинах.

У результаті дослідження встановлено, що на сьогодні немає єдиного підходу до визначення сутності та переліку компетентностей. Компетентність часто ототожнюють із поняттям «кваліфікація» (Н. Теличко) як рівнем і видом професійної навченості фахівця, наявністю в нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи, і визначають як професійну компетентність. Учені пов'язують професійну компетентність із професіоналізмом і визначають це поняття як систему знань, що постійно розширюється і надає змогу виконувати професійні завдання з високою продуктивністю (О. Ставицький, О. Федоренко), а процес фахової підготовки майбутніх офіцерів розглядають як систему формування їх професіоналізму.

Сучасні дослідники у галузі військової педагогіки трактують компетентність як ступінь кваліфікації персоналу, котра дозволяє успішно вирішувати завдання, що постають перед ним (Д. Іщенко, В. Серватюк, О. Ставицький). На їх переконання, компетентність визначає здатність посадової особи якісно і безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до умов, що змінюються. Фахову компетентність випускника ВВНЗ учені (В. Ягупов та інші) розглядають як інтегральне фахове утворення, що містить сукупність таких компонентів, котрі є необхідними випускнику для успішного здійснення професійної діяльності як її творчому суб'єкту. Майбутній офіцер повинен бути підготовленим до виконання певних видів професійної діяльності (В. Неїжмак), у тому числі командирської.

З урахуванням результатів аналізу наукових праць із проблеми дослідження та досвіду практичної діяльності з'ясовано сутність ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників – *це сукупність знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей, а також досвіду командирської діяльності, набутих у процесі фахової підготовки, що забезпечують здатність здійснювати командування (керівництво) підпорядкованим підрозділом шляхом використання наданих повноважень.*

Осмислення специфіки, функцій і завдань діяльності офіцера-прикордонника як командира (організаторської, управлінської, виховної, військово-педагогічної, адміністративно-господарської діяльності, керівництва організацією службою військ тощо), з урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної літератури, опитувань курсантів, офіцерів курсантських

підрозділів і науково-педагогічного складу встановлено, що фахові командирські компетентності складаються з лідерських, організаторських і комунікативних компетенцій.

Лідерські компетенції передбачають наявність професійної свідомості, моральності, ерудованості, освіченості, грамотності, рефлексії, пунктуальності, витривалості, активності й відповідальності. Організаторські компетенції характеризуються наявністю кмітливості, дисциплінованості, командирської волі, організованості, швидкості у діях, вимогливості, впевненості, зібраності, наполегливості, енергійності, цілеспрямованості й розпорядливості. До якостей, які формують комунікативні компетенції, віднесено емоційну стійкість, логічність мислення, пам'ять, креативність, психологічну витривалість, толерантність і доброзичливість.

Виявлено низку ознак фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників: за функцією – передбачають організацію діяльності самого суб'єкта, підлеглих військовослужбовців і військового колективу, налагодження конструктивної міжособистісної взаємодії; за змістом – дають змогу майбутнім офіцерам-прикордонникам надавати рішення з керівництва підлеглими оптимальної, з педагогічного погляду, форми; доводити командирське рішення до підлеглих у чіткому, емоційно насиченому, вольовому і мобілізаційному стилі; чітко та правильно виконувати встановлені нормативними документами функції, ритуали, зовнішні атрибути поведінки і дій.

Установлено, що для формування фахових командирських компетентностей у майбутніх офіцерів-прикордонників важливим є визначення змісту навчання на весь термін, на кожен курс навчання, змісту кожної навчальної дисципліни (у тому числі з циклу загальновійськових дисциплін) з урахуванням вимог принципів доцільності, науковості та системності, відповідно до схеми реалізації компетентнісного підходу в умовах освітнього простору; визначення компетенцій; формування переліку навчальних цілей у вигляді компетенцій; складання карти компетенцій: розроблення навчального плану; розроблення робочих навчальних програм; підготовка науково-педагогічного складу; оцінка навчальних програм; корегування робочих навчальних програм. З'ясовано, що ФКК формуються у процесі вивчення загальновійськових дисциплін на лекціях, практичних (у тому числі комплексних), самостійних, індивідуальних, семінарських заняттях, під час проходження стажування в підрозділах (органах) охорони державного кордону.

Отже, результати визначення сутності фахових командирських компетентностей дозволили розглядати процес їх формування як важливий елемент фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

У **другому розділі** – «Методичні основи формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін» – визначено критерії, показники й охарактеризовано рівні сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників; проаналізовано стан сформованості цього феномена; визначено педагогічні умови й розроблено

методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Результати аналізу наукової літератури, спостережень, експертного опитування й бесід із науково-педагогічним складом кафедр, офіцерами курсантських підрозділів, курсантами дозволили визначити критерії сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників: мотиваційно-пізнавальний, навчально-результативний, діяльнісно-поведінковий.

Мотиваційно-пізнавальний критерій відображає професійно-особистісне самовизначення курсанта щодо ролі командира у повсякденній діяльності військового колективу. Показниками цього критерію є ставлення до засвоєння практичної частини блоку загальновійськових дисциплін, усвідомлення важливості фахових командирських компетентностей у майбутній професійній діяльності, прагнення до їх самовдосконалення.

Навчально-результативний критерій виявляє ступінь опанування науково-методичних основ використання командирських компетентностей у професійній діяльності. Показниками цього критерію є засвоєння змісту загальновійськових дисциплін, обізнаність щодо форм і способів застосування командирських умінь та навичок, здатність до прийняття командирських рішень у повсякденній діяльності.

Діяльнісно-поведінковий критерій відображає вияв фахових командирських компетентностей у повсякденній діяльності та потреби в їх удосконаленні. Показниками цього критерію є здатність до самовдосконалення фахових командирських компетентностей у професійній діяльності, здатність оцінювати фахові командирські компетентності – власні та молодших колег, уміння формувати ФКК у молодших колег.

Визначені критерії у сукупності характеризують сформованість ФКК курсантів. Результати аналізу праць учених (О. Мацишин, О. Собко, О. Торічний, Н. Усачик), а також результати дослідно-експериментальної роботи надали можливість визначити характеристики високого, середнього та низького рівнів сформованості ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників для їх якісної оцінки.

З метою виявлення стану сформованості ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників було проведено констатувальний експеримент. У ньому взяли участь 344 курсанти чотирьох факультетів: правоохоронної діяльності, іноземних мов і гуманітарних дисциплін, охорони та захисту державного кордону, а також інженерно-технічного факультету. Дослідно-експериментальну роботу здійснено на основі використання емпіричних (різних видів спостережень, опитування, анкетування, інтерв'ювання, вивчення навчально-методичної та нормативної документації тощо) й теоретичних (аналізу та синтезу, індукції й дедукції, порівняння, абстрагування, конкретизації, класифікації) методів дослідження.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що курсанти як експериментальної (далі – ЕГ), так і контрольної (далі – КГ) груп

мають приблизно однакові дані – здебільшого середній (ЕГ – 32,4 %, КГ – 35,2 %) і низький (ЕГ – 61,9 %, КГ – 59,1 %) рівні сформованості ФКК.

Результати аналізу підсумків констатувального етапу експерименту дозволили зробити висновок, що формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників супроводжується низкою труднощів, які можна поділити на три групи: 1) пов'язані з недостатньою теоретичною розробленістю проблеми формування фахових командирських компетентностей курсантів ВВНЗ у процесі вивчення загальновійськових дисциплін і відсутністю чітких рекомендацій для науково-педагогічного складу стосовно методів забезпечення результативного формування зазначених компетентностей з урахуванням змісту і специфіки процесу вивчення загальновійськових дисциплін; 2) труднощі цільового характеру, пов'язані з недостатньою увагою науково-педагогічного складу до формування ФКК курсантів, з недостатнім практичним досвідом командирської діяльності окремих науково-педагогічних працівників, недостатнім рівнем фахових знань і вмінь, необхідних для успішного формування фахових командирських компетентностей у курсантів; 3) труднощі методичного характеру, пов'язані з відсутністю сучасної науково-методичної літератури з формування ФКК військовослужбовців.

Наявність зазначених труднощів спонукає до обґрунтування методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін та її реалізації в освітньому процесі ВВНЗ.

З урахуванням трактування методики навчання як способу організації практичної й теоретичної діяльності курсантів і науково-педагогічного складу, зумовленого закономірностями й особливостями змісту навчальних дисциплін, а також результатів аналізу наукових праць (О. Луцький, О. Старчук та ін.) до компонентів методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін «Школа командирської майстерності» було віднесено цільовий, організаційний, змістовий і результативний компоненти.

Цільовий компонент методики відображається в меті вивчення цих дисциплін і реалізується через вирішення завдань освітнього процесу. Цей компонент методики забезпечує ефективне отримання очікуваного результату – зростання рівня сформованості ФКК.

Результати аналізу навчальних програм загальновійськових дисциплін («Тактика загальновійськових підрозділів», «Тактико-спеціальна підготовка», «Основи бойового забезпечення», «Воєнне мистецтво у війнах і збройних конфліктах», «Стройова підготовка», «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування») свідчать про їх можливість не лише щодо засвоєння курсантами професійних знань, а й щодо усвідомлення значущості фахової командирської підготовки для майбутньої оперативно-службової діяльності як основи мотивації до формування ФКК. Вивчення загальновійськових дисциплін стимулює розвиток інтелектуальних, моральних, вольових й інших якостей особистості курсанта, від сформованості яких залежить рівень фахових командирських компетентностей. Від усвідомлення цієї залежності в курсантів виникає потреба добре навчатися, яка в результаті постійної актуалізації

перетворюється на особистісно-фаховий мотив – стати командиром-професіоналом.

Організаційний компонент методики являє собою сукупність педагогічних умов. З'ясовано, що педагогічними умовами формування ФКК є реальні ситуації й обставини, що свідомо створюються в педагогічній діяльності, охоплюють відповідні форми, методи і прийоми навчання, завданням яких є забезпечення найбільш ефективного перебігу освітнього процесу з метою досягнення конкретної педагогічної мети – формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників. У дослідженні запропоновано реалізувати такі педагогічні умови: використання можливостей загальновійськових дисциплін у розвитку мотивації курсантів до формування ФКК; застосування форм і методів інтерактивного навчання на заняттях із загальновійськових дисциплін; оновлення змісту загальновійськових навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; спрямування діяльності курсантів на самовдосконалення ФКК у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Змістовий компонент методики охоплює комплекс форм, методів і прийомів формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників відповідно до завдань педагогічного експерименту. Під час експериментального навчання форми, методи і прийоми використано комплексно, хоча завдання щодо формування кожного складника ФКК мають свою специфіку. З урахуванням структури досліджуваного феномена зміст методики містить такі блоки: «Школа лідерства командира», «Школа командира-організатора», «Школа комунікативного мистецтва командира», кожен з яких передбачає форми, методи, засоби і прийоми формування лідерських, організаторських і комунікативних компетенцій у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Результативний компонент методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін являє собою опис очікуваного результату впровадження обґрунтованих педагогічних умов в освітній процес на підставі визначення критеріїв і показників сформованості зазначеного феномена. Шляхом якісної та кількісної оцінки відповідності результативного компонента очікуваному результату було визначено ефективність методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін загалом.

Методика базується на сучасних психолого-педагогічних теоріях: теорії професійного становлення особистості в системі вищої освіти (В. Адольф, В. Кагерманьян, В. Краєвський, І. Лернер та ін.); соціально-педагогічних положеннях щодо ролі соціального середовища в розвитку особистості (А. Мудрик, В. Петрищев, М. Шилов та ін.); теоретико-методологічній концепції педагогічної освіти (Л. Веретенников, А. Вербицький, В. Данильченко, В. Сластьонін та ін.); теорії проблемного навчання; оптимізації процесу навчання; системної організації навчання; керування процесом навчання. Основою методики є суб'єкт-суб'єктна форма взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу, що передбачає мотивовану діяльність курсанта

як суб'єкта вдосконалення своїх лідерських, організаторських і комунікативних якостей, формування відповідних ФКК.

Розроблена методика формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін передбачає такі напрями:

виховний (формування ФКК за мотиваційно-пізнавальним критерієм), що реалізується шляхом проведення тренінгів професійної мотивації й особистісного зростання, застосування методів створення ситуації успіху, переконання, прикладу, заохочення, змагання, професійних ситуацій під час стажування;

навчальний (формування ФКК за навчально-результативним критерієм), що реалізується шляхом проведення лекцій, інструктажів, пояснень, розповідей, демонстрації, вправ, практичної роботи, гри, самоосвіти, самостійної роботи, стажування;

діагностичний (формування ФКК за діяльнісно-поведінковим критерієм), що реалізується за допомогою тестування, анкетування, опитування, бесіди, рейтингового контролю, самоконтролю, інтегрального оцінювання, компетентного оцінювання, незалежних характеристик, заліку, іспиту, захисту стажування.

У **третьому розділі** – «Дослідно-експериментальна робота з формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін» – висвітлено результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки дієвості педагогічних умов і методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників «Школа командирської майстерності».

Для перевірки обґрунтованих педагогічних умов і розробленої методики було проведено формувальний етап експерименту. У ньому взяли участь 344 курсанти чотирьох факультетів: охорони та захисту державного кордону, правоохоронної діяльності, іноземних мов і гуманітарних дисциплін, інженерно-технічного. Їх було поділено на ЕГ у складі 168 курсантів і КГ у складі 176 курсантів. Процес формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників було спрямовано на такі дії:

формування свідомого ставлення до засвоєння практичної складової частини курсу загальновійськових дисциплін;

усвідомлення особливої важливості ФКК у майбутній професійній діяльності;

засвоєння оновленого змісту навчальних програм із загальновійськових дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності;

засвоєння форм і способів застосування командирських умінь і навичок; формування здатності до прийняття командирських рішень у повсякденній діяльності;

формування уміння самореалізації та самовдосконалення ФКК у професійній діяльності, здатності оцінювати фахові командирські компетентності – власні та молодших колег;

розвиток прагнення до самовдосконалення ФКК.

Заходи, що проводились, передбачали:

створення ситуацій мотивації щодо формування ФКК у процесі вивчення загальновійськових дисциплін;

складання програми й індивідуального плану формування ФКК кожним курсантом ЕГ;

застосування форм і методів інтерактивного навчання на заняттях із загальновійськових дисциплін (оскільки зміст методики «Школа командирської майстерності» містить три блоки: «Школа лідерства командира», «Школа командира-організатора», «Школа комунікативного мистецтва командира», кожен із цих блоків передбачає наявність форм, методів, засобів і прийомів для формування лідерських, організаторських і комунікативних компетенцій);

внесення до змісту загальновійськових дисциплін питань щодо формування ФКК;

оновлення змісту загальновійськових навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності;

складання структурно-логічної схеми формування ФКК упродовж навчання в НАДПСУ відповідно до етапів вивчення загальновійськових дисциплін;

проведення комплексних занять із загальновійськових дисциплін («Тактика загальновійськових підрозділів», «Тактико-спеціальна підготовка», «Основи бойового забезпечення», «Воєнне мистецтво у війнах та збройних конфліктах», «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування», «Стройова підготовка»);

спрямування діяльності курсантів на самовдосконалення ФКК у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

У результаті експериментальної роботи встановлено, що реалізація розробленої методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін обумовила підвищення рівня сформованості цих компетентностей. Після її впровадження відбувся перерозподіл курсантів КГ і ЕГ за рівнями сформованості ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників. Однак у КГ цей перерозподіл є незначним, а в ЕГ – суттєвим (таблиця 1).

Частка курсантів ЕГ з високим рівнем сформованості ФКК зросла на 12,2 % (з 5,7 до 17,9 %), із середнім – на 32,2 % (з 32,4 до 64,6 %). Натомість кількість курсантів із низьким рівнем зменшилася на 44,3 % (з 61,9 до 17,6 %). Водночас у КГ кількість курсантів із високим рівнем сформованості ФКК зросла лише на 3,4 % (з 5,7 до 9,1 %), а з низьким – зменшилася лише на 21,3 % (з 59,1 до 37,8 %).

Статистичну значущість виявлених у результаті аналізу змін у рівнях сформованості ФКК курсантів ЕГ і КГ підтверджено відповідною математичною обробкою отриманих даних за допомогою багатofункціонального критерію ϕ^* Фішера. Цим самим доведено ефективність впровадження запропонованої методики формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Таблиця 1 – Розподіл майбутніх офіцерів-прикордонників експериментальної та контрольної груп за рівнями сформованості фахових командирських компетентностей на початку й наприкінці формувального етапу експерименту

Рівні сформованості	Експериментальна група				Контрольна група			
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	10	5,7	30	17,9	10	5,7	16	9,1
Середній	54	32,4	109	64,5	62	35,2	93	53,1
Низький	104	61,9	29	17,6	104	59,1	67	37,8

За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування ФКК майбутніх офіцерів-прикордонників: урахувати необхідність використання компетентнісного підходу; дотримуватись принципів фундаменталізації, системності, науковості, доступності, саморозвитку й самовдосконалення, пізнавальної активності тощо; акцентувати увагу майбутніх офіцерів-прикордонників на теоретичні знання функцій командира, усвідомлення значущості його ФКК у здійсненні керівництва підрозділом; залучати курсантів до практичного здійснення командирських функцій у процесі вивчення загальновійськових дисциплін; визначати завдання курсантам щодо оформлення «Щоденника саморозвитку»; створювати й систематично використовувати відповідне навчально-методичне забезпечення. Використання цих рекомендацій сприяє ефективному застосуванню традиційних та інноваційних форм і методів навчальної роботи у процесі вивчення курсантами загальновійськових дисциплін.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й вирішено наукове завдання щодо формування фахових командирських компетентностей у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

1. Попри те, що різноманітні аспекти теорії та практики формування професійної компетентності майбутніх фахівців були предметом уваги науковців, комплексного дослідження формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін на сьогодні не виявлено.

Фахові командирські компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників – це сукупність знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей, а також досвіду командирської діяльності, набутих у процесі фахової підготовки, що забезпечують здатність здійснювати командування (керівництво) підпорядкованим підрозділом шляхом використання наданих повноважень.

Фахові командирські компетентності складаються з лідерських, організаторських і комунікативних компетенцій.

Лідерські компетенції передбачають наявність професійної свідомості, моральності, ерудованості, освіченості, грамотності, рефлексії, пунктуальності, витривалості, активності, відповідальності. Організаторські компетенції

характеризуються наявністю кмітливості, дисциплінованості, командирської волі, організованості, швидкості у діях, вимогливості, впевненості, зібраності, наполегливості, енергійності, цілеспрямованості, розпорядливості. Серед якостей, які формують комунікативні компетенції, основними є емоційна стійкість, логічність мислення, пам'ять, креативність, психологічна витривалість, толерантність, доброзичливість.

2. Критеріями сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників є: мотиваційно-пізнавальний (показники: ставлення до засвоєння практичної частини блоку загальновійськових дисциплін, усвідомлення важливості фахових командирських компетентностей у майбутній професійній діяльності, прагнення до їх самовдосконалення); навчально-результативний (показники: засвоєння змісту загальновійськових дисциплін, обізнаність щодо форм і способів застосування командирських умінь і навичок, здатність до прийняття командирських рішень у повсякденній діяльності); діяльнісно-поведінковий (показники: здатність до самовдосконалення фахових командирських компетентностей у професійній діяльності, здатність оцінювати фахові командирські компетентності – власні та молодших колег, уміння формувати фахові командирські компетентності у молодших колег).

Сформованість фахових командирських компетентностей може виявлятися на трьох рівнях – високому, середньому і низькому.

3. Для формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників важливе значення мають обґрунтовані педагогічні умови та розроблена методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін «Школа командирської майстерності». Методика складається з цільового, організаційного, змістового і результативного компонентів.

Цільовий компонент запропонованої методики відображається в меті вивчення цих дисциплін і реалізується через вирішення завдань освітнього процесу. Цей компонент методики забезпечує ефективне отримання очікуваного результату – зростання рівня сформованості фахових командирських компетентностей. Оскільки структуру фахових командирських компетентностей складають три елементи (лідерські, організаторські та комунікативні компетенції), процес формування досліджуваного феномену передбачає завдання щодо формування кожного з цих складників.

Організаційний компонент методики являє собою сукупність педагогічних умов (використання можливостей загальновійськових дисциплін у розвитку мотивації курсантів до формування фахових командирських компетентностей; застосування форм і методів інтерактивного навчання на заняттях із загальновійськових дисциплін; оновлення змісту загальновійськових навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативної-службової діяльності; спрямування діяльності курсантів на самовдосконалення фахових командирських компетентностей у процесі вивчення загальновійськових дисциплін).

Змістовий компонент методики охоплює комплекс форм, методів і прийомів формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників відповідно до завдань педагогічного експерименту.

Результативний компонент методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін являє собою опис очікуваного результату впровадження обґрунтованих педагогічних умов в освітній процес на підставі визначення критеріїв і показників сформованості зазначеного феномена.

4. Обґрунтовані педагогічні умови й розроблена методика є дієвими, що підтверджено результатами формувального етапу педагогічного експерименту. Упровадження педагогічних умов та методики формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін сприяло статистично значущим змінам: кількість курсантів з високим рівнем сформованості фахових командирських компетентностей в ЕГ склала 17,9 % проти 5,7 %, у КГ – 9,1% проти 5,7 %. Кількість курсантів з низьким рівнем в ЕГ зменшилась від 61,9 % до 17,6 %, у КГ – від 59,1 % до 37,8 %. В експериментальній групі було отримано більш високі результати за обраними критеріями і показниками. Математична обробка результатів експериментальної роботи підтвердила гіпотезу дослідження.

5. Для формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін важливе значення мають методичні рекомендації науково-педагогічному складу:

- ураховувати необхідність використання компетентнісного підходу;
- дотримуватись принципів фундаменталізації, системності, науковості, доступності, саморозвитку й самовдосконалення, пізнавальної активності тощо;
- акцентувати увагу майбутніх офіцерів-прикордонників на теоретичні знання функцій командира, усвідомлення значущості його фахових командирських компетентностей у здійсненні керівництва підрозділом;
- залучати курсантів до практичного здійснення командирських функцій у процесі вивчення загальновійськових дисциплін;
- визначати завдання курсантам щодо оформлення «Щоденника саморозвитку»;
- створювати й систематично використовувати відповідне навчально-методичне забезпечення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін і не претендує на повне розкриття зазначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання навчально-методичного забезпечення формування фахових командирських компетентностей курсантів в умовах ВВНЗ; визначення напрямів самовдосконалення фахових командирських компетентностей упродовж служби.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчальні та навчально-методичні посібники

1. Мірошніченко А. А. Особливості формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників : методичні рекомендації науково-педагогічному складу та поради майбутньому командирі. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. 67 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

2. Мірошніченко А. А. Особливості формування командних навичок у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 715. С. 101–108.

3. Мірошніченко А. А. Особливості формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка* : електронне наук. фахове видання. Хмельницький : НАДПСУ, 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_2_5.

4. Мірошніченко А. А. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький, 2016. № 5(7). С. 170–180.

5. Мірошніченко А. А. Педагогічні умови формування командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Харків, 2016. № 6. С. 90–101.

6. Мірошніченко А. А. Характеристика сущности и содержания профессиональных командирских компетенций будущих офицеров-пограничников. *NAUKA I STUDIA. Ekonomiczne nauki, zarzadzanie, filozofia, pedagogiczne nauki, wojskowosc*. 2017. № 12 (173). С. 87–96.

7. Мірошніченко А. А. Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46). С. 251–256.

8. Мірошніченко А. А. Аналіз результатів експериментального етапу дослідження формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький, 2017. № 3(10). С. 205–217.

9. Мірошніченко А. А. Стан сформованості фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2017. Вип. 52. С. 112–118.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Мірошніченко А. А. Методи викладання стрійової підготовки у майбутніх офіцерів-прикордонників. *Актуальні проблеми сучасної науки* :

матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 24–26 жовтня 2011 р.). Київ, 2011. С. 51–53.

11. Мірошніченко А. А. Особливості стрійової підготовки як навчальної дисципліни та складової навчально-виховного процесу НАДПСУ. *Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України* : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 11 листопада 2011 р.). Харків, 2011. С. 225–229.

12. Мірошніченко А. А. Особливості вибору методів навчання майбутніх офіцерів-прикордонників дисципліни «Статуту Збройних Сил України та їх практичне застосування». *Новое в науке* : матер. XXX Международной научно-практической конференции (м. Горловка, 21–22 февраля 2013 г.). Горловка : ФЛН Пантюх Ю. Ф., 2013. С. 119–121.

13. Мірошніченко А. А. Розвиток мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до формування командирських навичок. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VI Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 15 листопада 2013 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2013. С. 443–445.

14. Мірошніченко А. А. Роль змісту загальновійськових дисциплін у формуванні командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників. *Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 березня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 139–141.

15. Мірошніченко А. А. Окремі аспекти формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VIII Всеукраїнської науково-практич. конф. (м. Хмельницький, 21 листопада 2014 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. С. 219.

16. Мірошніченко А. А., Бурлака О. В. Етапи формування командно-педагогічних навичок майбутніх офіцерів-прикордонників. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези IX Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Хмельницький, 8 грудня 2016 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2016. С. 256–257.

17. Мірошніченко А. А. Мотиваційний потенціал загальновійськових дисциплін щодо формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку* : тези III Міжнар. науково-практичної конф. (м. Київ, 30–31 березня 2017 р.). Київ, 2017. С. 13–16.

18. Мірошніченко А. А. Розвиток мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до формування командирських компетенцій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 7 квітня 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 234–236.

19. Мірошніченко А. А. Методичні рекомендації щодо формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Сучасні перспективи*

розвитку науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 вересня 2017 р.). Київ : МЦНД, 2017. С. 43–44.

20. Мірошніченко А. А. Оновлення змісту загальновійськових навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності як педагогічна умова формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конф. (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 158–160.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

21. Мірошніченко А. А., Бурлака О. В. Моральні аспекти формування командно-педагогічних навичок у майбутніх офіцерів-прикордонників. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць. 2015. Вип. 760 : Педагогіка та психологія. С. 25–30.

22. Мірошніченко А. А. Особливості професійного самоствердження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Гене́за буття особистості* : тези III Міжнародної науково-практичної конф. (м. Київ, 20 грудня 2016 р.). Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. С. 187–188.

АНОТАЦІЇ

Мірошніченко А. А. Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни). – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. Розкрито сутність фахових командирських компетентностей, їх класифікацію: лідерські, організаторські, комунікативні.

Визначено критерії (мотиваційно-пізнавальний, навчально-результативний, діяльнісно-поведінковий) і показники для діагностування сформованості фахових командирських компетентностей.

Обґрунтовано педагогічні умови й розроблено методику формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін, до змісту якої віднесено цільовий, організаційний, змістовий і результативний компоненти. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Ключові слова: фахові командирські компетентності, майбутні офіцери-прикордонники, загальновійськові дисципліни, педагогічні умови, методика.

Мирошниченко А. А. Методика формирования профессиональных командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (общевоинские и военно-специальные дисциплины). – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования профессиональных командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин. Раскрыта сущность профессиональных командирских компетенций, их классификация: лидерские, организаторские, коммуникативные.

Определены критерии (мотивационно-познавательный, учебно-результативный, деятельностно-поведенческий) и показатели для диагностики сформированности профессиональных командирских компетенций.

Обоснованы педагогические условия и разработана методика формирования профессиональных командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин, к содержанию которой отнесены целевой, организационный, содержательный и результативный компоненты. По результатам исследования разработаны методические рекомендации научно-педагогическому составу по формированию профессиональных командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин.

Ключевые слова: профессиональные командирские компетентности, будущие офицеры-пограничники, общевоинские дисциплины, педагогические условия, методика.

Miroshnichenko A. A. Methodology of the professional commander competences formation of the future borderguard officers in the process of studying general military subjects. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 13.00.02 – Theory and Methodology of Education (General Military and Military Special Subjects). – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

The dissertation is dedicated to the research of the problem of the professional commander's competencies formation of the future borderguard officers in the process of studying general military subjects. The significance of professional commander's competencies is revealed as an integrative property that encompasses a set of personal qualities and provides the ability to command the subordinate unit

based on knowledge, skills and experience, as well as the experience of the commander's activity obtained during the professional training; also their classification has been defined as: leadership, organizational, communicative.

The criteria (motivational-cognitive, educational-productive, activity-behavioral) and indicators for the diagnosis of the formation of the professional commander's competencies have been determined. On the basis of these criteria it has become possible to determine the levels of such formation – advanced, intermediate and basic.

The following pedagogical conditions and the methodology of the professional commander's competencies formation of future borderguard officers has been substantiated in the process of studying general military subjects «School of commander's proficiency» as a set of various methods and ways of training the cadets.

The target component of the methodology is reflected in the purpose of studying general military subjects and is realized through solving tasks of the educational process. The organizational component of the methodology represents the complex of educational terms such as the usage of possibilities of the general military disciplines in the development of cadets' motivation to form the professional commander's competencies; practicing forms and methods of interactive training in general military subjects; content up-date of the general military subjects in accordance with modern challenges and threats to operational service activity; orientation of cadets' activity to self-improvement of the professional commander's competencies in the process of studying general military subjects. The content component of the methodology comprises the complex of ways and techniques of organizing the formation the professional commander's competencies of future borderguard officers according to the tasks of the pedagogical experiment. The result component represents a description of the expected result of the implementation the determined methodology in the educational process.

According to the results of the research, methodological recommendations for the scientific and teaching staff as for the formation the professional commander's competencies of future borderguard officers in the process of studying general military subjects have been developed.

Key words: professional commander's competence, future borderguard officers, general military subjects, pedagogical conditions, methodology.